

אייר התשע"ח

בס"ד

השיעור מוקדש לעילוי נשמת מנחם אביצור בן יהודה אריה ז"ל

פרשת המקלל

לפרשות אמור (על פי שיעורים של הרב אמנון בזק והרב יאיר קהאן)

אולם, שאלת מיקום פרשת המקלל קשה הרבה יותר. לאמיתו של דבר, הבעיה איננה רק 'מדוע פרשה זו ממוקמת בסוף פרשת אמור?', אלא 'מדוע בכלל היא נמצאת בספר ויקרא?'

כידוע, כמעט כל ספר ויקרא הוא הלכתי ולא סיפורי. בהתאם לכך, אירועים שקרו בזמן התקופה ההיסטורית של ספר ויקרא, שבעת ימי המילואים והיום השמיני, מתועדים גם ספר שמות (פרק מ') וגם בספר במדבר (פרקים ז' וט'), שהם ספרים בעלי אופי סיפורי. **אם כן, מציאות היסטורית לבדה אינה יכולה להצדיק את מיקום פרשת המקלל בספר ויקרא בכלל ובסוף פרשת אמור בפרט.**

שאלה נוספת מתעוררת בהמשך התיאור. מן הסיפור נראה, לכאורה, שהבעיה המרכזית הייתה בקללה ובנקיבת שם ה', ומשום כך הונח המקלל במשמר.

3. **רש"י פירש שנקיבת השם היא:**

"לשון קללה, כמו 'מה אקב' (במדבר כג: ח)"

4. **הראב"ע מציע שני פירושים:**

"יש אומרים שפירושו 'ויפרש', כמו 'אשר פי ה' יקבנו' (ישעיהו ס"ב, ב), 'אשר נקבו בשמות' (במדבר א', יז), ויש אומרים שהוא כמו: 'מה אקוב' (במדבר כ"ג, ח); והראשון קרוב לפי דעתו"

כלומר, לדעתו החטא הוא בעצם אזכרת השם. כך גם משתמע גם מתחילת דברי ה' למשה.

5. **ויקרא כ"ד יג-טז:**

וַיְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר. הוֹצֵא אֶת הַמִּקְלָל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה, וְסָמְכוּ כָל הַשְּׁמַעִים אֶת יְדֵיהֶם עַל רִאשׁוֹ, וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה. וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לֵאמֹר, אִישׁ אִישׁ כִּי יִקְלָל אֶת-לִקְיוֹ, וְנִשְׂא חֲטָאוֹ. וְנִקְבַּ שֵׁם ה' מוֹת יוּמָת, רְגוּם יִרְגְּמוּ בוֹ כָּל הָעֵדָה, כַּגֵּר כַּאֲזָרָח בְּנִקְבוֹ שֵׁם יוּמָת.

פרשתנו מסיימת חטיבה מצוות רבת-פרקים, שהופיעו מיד לאחר תיאור חטאם של נדב ואביהוא בתחילת פרק י'. לרגע קט נפסקת רשימת המצוות, והתורה חוזרת לתיאור היסטורי מהבודדים שמופיעים בספר ויקרא, סיפורו של המקלל.

1. **ויקרא כ"ד י-יב:**

וַיֵּצֵא בֶן אִשָּׁה יִשְׂרָאֵלִית וְהוּא בֶן אִישׁ מִצְרִי, בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיִּנָּצוּ בַּמַּחֲנֶה בֶן הַיִּשְׂרָאֵלִית וְאִישׁ הַיִּשְׂרָאֵלִי. וַיִּקְבַּ בֶן הָאִשָּׁה הַיִּשְׂרָאֵלִית אֶת הַשֵּׁם וַיִּקְלָל, וַיִּבְיֵאוּ אֹתוֹ אֶל מֹשֶׁה, וְשֵׁם אִמּוֹ שְׁלֹמִית בַּת דָּבָרִי לְמִטָּה דָן. וַיִּנְיַחְהוּ בְּמִשְׁמַר לְפָרֵשׁ לָהֶם עַל פִּי ה'.

לאחר סיפור זה, שוב נאמרים פרקי מצוות והדרכות, בפרשות בהר ובחוקותי, ובכך שוב מתנתקת התורה מן המציאות ההסטורית הכרונולוגית.

על פניו, אין לפרשה זו שום קשר עם מה שקדם לה (המנורה ולחם הפנים) או עם מה שבא אחריה – פרשיות שמיטה ויובל החוזרות לדון בקדושת הזמן.

תופעה זו מעוררת מאליה את השאלה: מה טיבו של סיפור זה, ומדוע הוא מופיע דווקא כאן?

ההסבר המתבקש ביותר להופעת פרשת מגדף במקום זה הוא, שמבחינה היסטורית האירוע קרה כאן. אמנם הכלל 'אין מוקדם ומאוחר בתורה' קובע שאין התורה מחויבת לסדר הכרונולוגי, מכל מקום אין התורה משנה את סדר האירועים באופן שרירותי ללא כל צורך. כפי שכתב הרמב"ן, בהקשר אחר.

2. **רמב"ן במדבר ט"ז, א':**

"על דעתי כל התורה כסדר זולתי במקום אשר יפרש הכתוב ההקדמה והאחור, וגם שם לצורך ענין ולטעם נכון"

לכן, אם אכן הסיפור אירע בנקודה הזאת יש הצדקה להופעתו כאן. זאת, גם אם אינו קשור לנושא של הפרשיות שסביבו.

18. ור"ע ספורנו הוסיף:
 "שלא רגמוהו מפני שנאה על שהיה גר ושהתגרה באזרח, אבל עשו לבלתי סור מן המצווה"

המיוחד בפרשיית המקלל

עם זאת, ישנם כמה הבדלים בין שני הסיפורים. ההבדל המרכזי והבולט ביותר הוא שבעוד שבפרשת המקלל הובאה רשימת דינים אותם נצטוו משה לומר לעם ("וְאֵל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תְּדַבֵּר לְאָמֹר..."), המתנייחסת הן לחטא הספציפי והן למסגרת הכללית של דיני בין אדם לחברו, הרי שבפרשת המקושש אין רשימה כזו, ומשה לא הצטווה ללמד את בני ישראל דבר.

לדעת הרב בזק, הבדל זה נובע מן האמור לעיל: החידוש המרכזי בפרשת המקלל הוא שדיני התורה - גם אלו שבין אדם למקום וגם אלו שבין אדם לחברו - נוגעים גם לגר, ועל כן היה צורך לחזור על הדינים הרלוונטיים לפרשת המקלל ולציין שהם נוהגים גם בגר. בפרשת המקלל, לעומת זאת, הספק היה כנראה בשאלה הספציפית האם קישוש עצים נחשב כמלאכה בשבת, וגזר דינו של המקושש היה התשובה הברורה לשאלה.

הרב בזק עומד גם על הבדל נוסף בין שני הסיפורים. לגבי המקלל נאמר,

19. ויקרא כ"ד יד:

"הוֹצֵא אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וְסָמְכוּ כָל הַשְּׁמַעִים אֶת יָדֵיהֶם עַל רִאשׁוֹ, וְרָגְמוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה"
 בעוד שלגבי המקושש נזכר רק,

20. במדבר ט"ו לה:

"מוֹת יוֹמַת הָאִישׁ, רָגוּם אֹתוֹ בְּאֲבָנִים כָּל הָעֵדָה מַחוּץ לַמַּחֲנֶה"

ונשאלת השאלה: מה טיבה של סמיכת ידי השומעים על ראשו של המקלל?

ומסביר הרב בזק, בדרך כלל, סמיכת הידיים מהווה פעולה סמלית, המעבירה את העוון מן הסומך אל הנסמך. כך המצב בקרבנות, כגון בקרבן עולה.

21. ויקרא א' ד:

"וְסָמַךְ יָדוֹ עַל רֹאשׁ הָעֵלָה, וְנִרְצָה לוֹ לְכַפֵּר עָלָיו"
 וכך - באופן בולט במיוחד - בתיאור עבודת הכוהן הגדול ביום הכיפורים.

22. ויקרא טז: כא-כב:

"וְסָמַךְ אֶהְרֹן אֶת שְׁתֵּי יָדָיו עַל רֹאשׁ הַשְּׂעִיר הַחִי, וְהִתְוֹדָה עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאֶת כָּל פְּשָׁעֵיהֶם לְכָל חַטָּאתָם, וְנָתַן אֹתָם עַל רֹאשׁ הַשְּׂעִיר, וְשָׁלַח בְּיַד אִישׁ עֵתִי הַמְדַבֵּרָה. וְנָשָׂא הַשְּׂעִיר עָלָיו אֶת כָּל עֲוֹנוֹתָם אֶל אֲרֶץ גְּזָרָה, וְשָׁלַח אֶת הַשְּׂעִיר בְּמִדְבָּר".

ולכן, מדגיש הקב"ה בתשובתו למשה, שדין המיתה המוטל על מקלל חל על כל אדם הנמצא במחנה ישראל.

12. ויקרא כ"ד טו:

"וְנָקַב שֵׁם ה' מוֹת יוֹמַת, רָגוּם וְרָגְמוּ בּוֹ כָּל הָעֵדָה, כַּגֵּר כְּאֶזְרָח בְּנִקְבוֹ שֵׁם יוֹמַת"

ממש כפי שכל דיני בין אדם לחברו חלים גם עליו.

13. ויקרא כ"ד כב:

"מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֵם כַּגֵּר כְּאֶזְרָח יִהְיֶה כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם"

בין המקלל לבין המקושש

ההקבלות בין פרשיית המקלל לבין פרשיית המקושש

קיימים קווי דמיון רבים בין פרשת המקלל לבין פרשת המקושש.

14. במדבר ט"ו לב-לו:

"וַיְהִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּמִדְבָּר, וַיִּמְצְאוּ אִישׁ מְקַשֵּׁשׁ עֲצִים בְּיוֹם הַשַּׁבָּת. וַיִּקְרְבוּ אֹתוֹ הַמְצָאִים אֹתוֹ מְקַשֵּׁשׁ עֲצִים אֶל מִשֶּׁה וְאֶל אֶהְרֹן וְאֶל כָּל הָעֵדָה. וַיִּנְיְחוּ אֹתוֹ בְּמִשְׁמֶר, כִּי לֹא פָּרַשׁ מֶה יַעֲשֶׂה לוֹ. וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה, מוֹת יוֹמַת הָאִישׁ, רָגוּם אֹתוֹ בְּאֲבָנִים כָּל הָעֵדָה מַחוּץ לַמַּחֲנֶה. וַיֵּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה, וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בְּאֲבָנִים, וַיָּמַת כְּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.

בשני הסיפורים מתואר חטא; בשני הסיפורים בני ישראל הביאו את החוטא אל משה, ולאחר מכן החוטא הונח במשמר עד שיתברר עונשו; בשני המקרים הקב"ה אמר למשה כי דינו של האיש הוא מיתה, ומיתתו תתבצע מחוץ למחנה, על ידי רגימתו באבנים על ידי כל העדה.

כמו כן, שני הסיפורים מסתיימים בתיאור מקביל של ביצוע גזר הדין על ידי בני ישראל, בפרשת המקלל נאמר,

15. ויקרא כ"ד כג:

"וַיֵּצִיאוּ אֶת הַמְקַלֵּל אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ אֲבָן וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עָשׂוּ כְּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה..

ובפרשת המקושש נאמר,

16. במדבר ט"ו לו:

"וַיֵּצִיאוּ אֹתוֹ כָּל הָעֵדָה אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה וַיִּרְגְּמוּ אֹתוֹ בְּאֲבָנִים וַיָּמַת כְּאֶשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה.

הרמב"ן ראה בהזכרת הביצוע "כאשר צוה ה' את משה" מסר רעיוני חשוב.

17. הרמב"ן:

"ואחר כן חזר ואמר 'ובני ישראל עשו', כי טעם הכתוב לומר כי כאשר דבר משה אל בני ישראל הוציאו מיד את המקלל ורגמו אותו, ועשו כן כל בני ישראל לשמור ולעשות כאשר צוה השם את משה, ולא לשנאת בן המצרי שנצה עם הישראלי אלא לבער הפגום מתוכם".

מתוך הכרתם של בני ישראל את רגישותו של משה למעשים כגון אלו.

מיקומה של הפרשה

כעת ננסה להשיב על שאלת מיקומו התמוה של הסיפור. פרשתנו מסיימת את קובץ פרקי הקדושה בספר ויקרא (פרקים יט-כג), שעסקו בקדושתם של בני ישראל, בקדושת הכוהנים ובקדושת הזמנים. פסוקים רבים במהלך פרקים אלו הדגישו את קדושתו של עם ישראל, דווקא בהתבדלותו משאר העמים.

27. ויקרא כ' כו:

"והייתם לי קדשים כי קדוש אני ה' ואבדל אתכם מן העמים להיות לי" וכן,

28. ויקרא כ"ב לג-לד:

"ולא תחללו את שם קדשי ונקדשתי בתוך בני ישראל אני ה' המוציא אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלקים"

אחד הביטויים הברורים של קדושת עם ישראל הוא בשמירת הדיבור וההימנעות מקללה.

29. ויקרא כ' ח-י:

והתקדשתם והייתם קדשים, כי אני ה' אלקיכם. ושמרתם את חקתי ועשיתם אתם, אני ה' מקדשכם. כי איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו, מות יומת, אביו ואמו קלל דמיו בו.

מפסוקים אלו עולה ברור כי ביטוי ישיר של הציווי להיות קדושים הוא האיסור לקלל הורים ועונש המוות על קללתם - קל וחומר לגבי הקב"ה. קדושת בני ישראל באה לידי ביטוי בהוצאת מארץ מצרים; והנה, בפרשתנו בן איש מצרי מקלל את ה'.

כלומר, על מנת להמחיש בקצרה את משמעות קדושתם הסגולית של בני ישראל, מביאה התורה את הסיפור העגום על מי שלא נכלל בקדושה זו, ועל המחיר שנגבה כתוצאה מפגימת קדושת ישראל על ידי אמו; סיפור המקלל הוא, אפוא, תיאור הטרגדיה של תופעת ההתבוללות ונשואי התערובת.

שני הסיפורים בספר ויקרא

כפי שהסברנו לעיל, רובו ככולו של ספר ויקרא הוא הלכתי, ונראה כמנותק מן ההקשר האנושי-היסטורי. במידה מסוימת, זהו ספר בעל אופי מטא-היסטורי. המשקף חזון ואתגר, ולא מציאות ריאלית.

המסגרת ההיסטורית של ספר ויקרא מתמצה בשבוע ימים המגיע לשיאה ביום אחד: רגע טרנסנדנטי כאשר אש יצאה מלפני ה' ואכלה על המזבח, וכבוד ה' נראה לבני ישראל. לעומת זאת, המאמץ האנושי להגיע

מסתבר שגם בפרשת המקלל היה צורך במעשה כזה; בניגוד לפרשת המקושש, שבה הציבור לא נפגע כלל מן המעשה, הרי שבפרשת המקלל בעצם שמיעת הדברים יש פגיעה, ופגיעה זו דורשת כפרה. על ידי סמיכת הידיים על המקלל, ישא המקלל עליו גם את חטאם של השומעים, ובכך יתכפר פגם שמיעת הקללה.

דברים אלו עולים בקנה אחד עם דיני התורה שבעל פה בנושא מגדף.

23. הרמב"ם בהלכות עבודת כוכבים (ב:י):

כל השומע ברכת השם חייב לקרוע, ואפילו על ברכת הכינויין חייב לקרוע, והוא שישמענה מישראל, אחד השומע ואחד השומע מפי השומע חייב לקרוע... כל העדים והדיינים סומכים את ידיהם אחד אחד על ראש המגדף ואומר לו 'דמדך בראשך שאתה גרמת לך', ואין בכל הרוגי בית דין מי שסומכים עליו אלא מגדף בלבד, שנאמר 'וסמכו כל השומעים את ידיהם'.

עניינו המיוחד של משה בפרשיית המקלל

הבדל נוסף בין פרשיית המקלל לבין פרשיית המקושש, הוא שבפרשת המקלל בני ישראל פנו אל משה בלבד.

24. ויקרא כ"ד יא:

"ויבאו אתו אל משה"

בעוד את המקושש הביאו,

25. במדבר ט"ו לג:

"אל משה ואל אהרן ואל כל העדה"

ניתן להסביר כי הבאת המקלל אל משה בלבד מבטאת את התפיסה כי בנושא זה יהיה למשה עניין מיוחד. זאת, כיוון שיש זיקה בין פתיחת הארוע כאן -

"ויצא בן אשה ישראלית והוא בן איש מצרי בתוך בני ישראל וינצו במחנה בן הישראלי ואיש הישראלי" לבין הפעם הקודמת שבה נתקלנו בשני אנשים נצים.

26. שמות ב' יא-יד:

ויהי בימים ההם, ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלתם, וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו. ויפן פה וכה, וירא כי אין איש, ויך את המצרי ויטמנהו בחול. ויצא ביום השני, והנה שני אנשים עברים נצים ויאמר לרשע למה תכה רעף. ויאמר, מי שמך לאיש שר ושפט עלינו, הלהרגני אתה אמר פאשר הרגת את המצרי, ויירא משה אכן נודע הדבר.

בתחילת דרכו נתקל משה בשני מקרים של ריב בין אנשים, ומטבעו הוא לא היה יכול להישאר אדיש למעשי העוול - לא של האיש המצרי, ולא של האיש העברי הרשע.

ברוב בפרשתנו משה נתקל בבן איש מצרי, שאף הוא נוהג ברשעות במריבתו עם איש ישראלי. ייתכן אפוא, שהבאתו של בן האיש המצרי דווקא אל משה, נבעה

לקדושה מתועד בספר שמות, והניסיון האנושי של הגשמת חיי קדושה מסופר בספר במדבר. על אף אופיו ההלכתי, יש בספר ויקרא שני סיפורים: שהם מיתת נדב ואביהוא, ופרשת המקלל. סיבת הכללת סיפור מיתת בני אהרן מובנת מאליה, שכן מיתתם הייתה תוצאה של אותה אש שיצאה מלפני ה' ואכלה על המזבח. בניגוד לכך, סיבת הכללת סיפור המקלל נשארת כתעלומה.

הרב יאיר קהאן מציע שהמכנה המשותף בין שני הסיפורים הוא ששני הסיפורים עוסקים בנקודת המפגש בין קדושה ומציאות אנושית. שניהם מתארים מצבים בהם החיים במסגרת של קדושה גורמים להתנהגות אנושית בלתי הגונה.

לאור הבנה זאת, יתכן שנדב ואביהוא נהרגו מפני שחשבו שהם ראויים להיכנס לקודש פנימה, והתעלמו מהמרחק האינסופי המבדיל בין האדם וקונו. יתכן שמה שגרם לכך הוא תפיסתם המוטעית לכך שהקדישו את חייהם לעולם של קדושה, ולקחו את מושג הקדושה ויישמו לעולם האנושי רחוק מדי, וניסו לדחוף את עצמם מעבר לקיום האנושי ולגעת במציאות הא-לוהית.

גם סיפור המקלל עוסק בממשק בו הקדושה פוגשת את המציאות האנושית, אבל בקצהו השני. הסיפור מתחיל בריב נורמלי בין שני אנשים, ומחריף לאירוע קשה של חירוף וגידוף של מסגרת הקדושה. המקלל לא הצליח להתעלות ולשלוט ברגשותיו, ונכנע ליצר האנושי הבסיסי, ופגם באופן מהותי במערכת הקדושה, ע"י קללת ה'.

30. מסביר הרב יאיר קהאן:

שני סיפורים אלה משלימים זה את זה, כאשר כל אחד מתאר היבט שונה של המתח בין מציאות אנושית וחזון הקדושה. עם ישראל קיבל תפקיד להיות ממלכת כוהנים וגוי קדוש. תפקיד זה מחייב לשמור על הפן האנושי, ובד בבד להעלות ולגאול את הקיום האנושי על ידי השאיפה לקדושה. נדב ואביהוא לא הצליחו לזהות את המגבלות של הקיום האנושי, ואילו המקלל לא הצליח לגאול את המציאות האנושית.

כלומר, הופעת סיפור המקלל לפני הסיום של חומש ויקרא, באה במקביל לסיפור מיתת בני אהרן המופיע אחרי היחידה הפותחת את הספר. יתכן שבכך התורה באה לרמוז על היחס שבין שני הסיפורים המשלימים זה את זה. שניהם עוסקים במורכבות הכרוכה בחזון של ממלכת כוהנים וגוי קדוש. הסיפור הראשון (נדב ואביהוא) עוסק במצב בו האדם הולך רחוק מדי כדי לנסות להגיע לקדושה, ואילו הסיפור השני (המקלל) דן באדם שלא מפנים את הערכים הבסיסיים של מערכת הקדושה שמחייבת את עם ישראל כממלכת כוהנים וגוי קדוש.